

Marlous Kemmeren & Ton Vallen:

Op weg naar concreet taalbeleid

Op basisschool de Christoffel is het aantal meertalige allochtone leerlingen nog relatief klein (25 procent), maar de laatste jaren flink gestegen. Er moest daarom iets gebeuren op het gebied van taalbeleid.

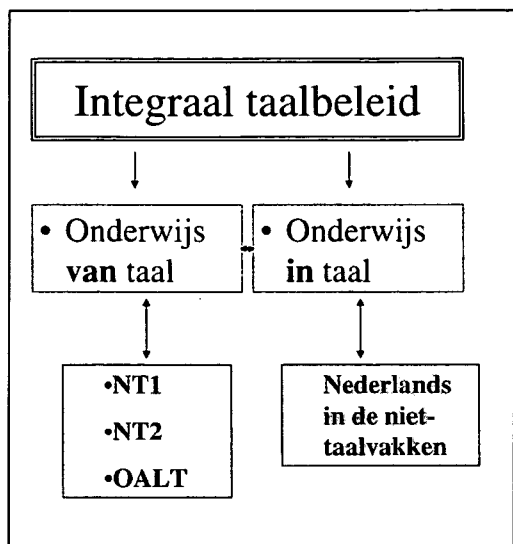
Marlous Kemmeren en Ton Vallen beschrijven in dit artikel hoe dat in z'n werk ging en wat de resultaten zijn. De beschrijving kan met name interessant zijn voor scholen die te maken hebben met een groeiend aantal meertalige allochtone leerlingen, maar die op dit moment (nog) niet in de richting van de ontwikkeling van een integraal taalbeleid denken (of daarover zitten te dubben), omdat ze in het recente verleden niet de noodzaak daartoe inzagen vanwege het feit dat leerlingen met een achterstand in het Nederlands slechts een (kleine) minderheid op hun school vormden.

Het aantal meertalige leerlingen uit etnische minderheidsgroepen neemt nog steeds toe in het basisonderwijs: in de periode 1994-1998 was er een stijging met meer dan tweeëntwintig procent. Op ruim driekwart van de Nederlandse basisscholen zijn deze leerlingen inmiddels aanwezig. Op ongeveer tweederde van deze scholen vormden zij in 1997 weliswaar nog maar tien procent of minder van het totaal aantal leerlingen, maar er waren in dat jaar toch al zo'n 630 basisscholen (veertien procent) waar hun aandeel meer dan dertig procent bedroeg (Stijnen & Vallen 1998).

Ondanks allerlei beleidsmaatregelen, nieuwe (wetenschappelijke) inzichten en (didactische) benaderingen, de inspanningen van advies- en begeleidingsinstanties en de dagelijkse inzet van veel leraren in hun klas, blijven de onderwijsresultaten van leerlingen uit minderheidsgroepen nog steeds aanzienlijk achter

bij die van hun autochtone leeftijdgenoten en die van allochtone leeftijdgenoten die niet tot de minderheden behoren (bijvoorbeeld Belgen of Duitsers). De onlangs verschenen *Rapportage Minderheden 1999* van het Sociaal en Cultureel Planbureau spreekt wat dat betreft boekdelen (Tesser, Merens & Van Praag 1999). Deesignaleerde onderwijsachterstand vindt voor een belangrijk deel zijn oorzaak in de minder goede beheersing van het Nederlands. De toegenomen taalvariatie in de samenleving heeft ingrijpende gevolgen voor het onderwijs en stelt veel scholen voor grote problemen. Vooral van de kant van scholen waar veel allochtone (en autochtone) leerlingen met zeer uiteenlopende taalachtergronden aanwezig zijn, is daarom veel vraag naar middelen om het onderwijs en de schoolresultaten van deze leerlingen te verbeteren. Een van de middelen die de laatste jaren (ook in *Moer*) nogal in de belangstelling staat en waarvan men veel verwacht, is *Taalbeleid op schoolniveau*. Dat deze verwachting ook niet ongegrond is, blijkt onder meer uit de evaluatie-studie van Westerbeek & Wolfgram (1999), waarin gerapporteerd wordt over de succesvolle ervaringen op ruim honderd Rotterdamse scholen die aan het 'Deltaplan Taalbeleid Primair Onderwijs' hebben deelgenomen. De opzet en uitvoering van dit project is strak gestructureerd en er is een systeem van veel extra begeleiding. Zo kreeg bijvoorbeeld elke projectschool drie jaar lang, zeventig uur per jaar, begeleiding 'op maat' bij het ontwikkelen en uitvoeren van een taalbeleidsplan. Voor individuele scholen die niet in de omstandigheid verkeren om aan zo'n project te kunnen meedoen, is de ontwikkeling van schoolgebonden taalbeleid een ingewikkeld en tijdrovend proces. Toch kan taalbeleid ook voor deze scholen een belangrijk middel zijn ter verbetering van het onderwijs en de schoolresultaten van leerlingen.

In het kader van een afstudeerproject voor de specialisatie 'Interculturele Communicatie' aan de Letterenfaculteit van de KUB-Tilburg is een poging ondernomen om voor een daartoe gemotiveerde school het complexe proces van de ontwikkeling van taalbeleid op schoolniveau te verlichten. Het gaat daarbij

om basisschool de Christoffel, een school met ruim 350 leerlingen in Tilburg. De bedoeling van dit kleinschalige project was bouwstenen aan te dragen en aanbevelingen te formuleren voor een specifiek op de situatie van de school toegespitst integraal taalbeleidsplan. Op de Christoffelschool is het aantal meertalige allochtone leerlingen de laatste jaren flink gestegen; op dit moment vormen ze een kwart van alle leerlingen. Op deze veranderde leerlingpopulatie was ten tijde van de start van het project nog onvoldoende ingespeeld. Voor een school die te maken krijgt met een snelle, sterk stijgende instroom van leerlingen met zeer uiteenlopende taalachtergronden, is het praktisch onontkoombaar om weloverwogen en planmatig (taal)maatregelen te treffen om alle leerlingen voldoende kansen te bieden op schoolresultaten die passen bij hun capaciteiten. Daarom moest ook op de Christoffelschool iets gebeuren en het team was zich daar ook steeds meer van bewust (geworden). Als eerste stap in de richting van taalbeleid is in het kader van het project de taal(beleids)situatie op school grondig onder de loep genomen.

Taalbeleid

Een school die taalbeleid wil ontwikkelen moet eerst duidelijk voor ogen hebben wat men daaronder verstaat. Op de Christoffel-

school is de taalbeleidsdefinitie van Litjens (1993, p. 37) als vertrekpunt gekozen. Het ontwikkelen van een taalbeleid houdt volgens hem in:

- dat er vanuit een eenduidige visie op taal, taalonderwijs en meertaligheid;
- op een gefaseerde wijze;
- maatregelen worden genomen ten aanzien van de inhoud en organisatie van het taalonderwijs (Nederlands als eerste taal (NT1), Nederlands als tweede taal (NT2) en Onderwijs in Allochtone Levende Talen (OALT)); én
- wat betreft de relatie tussen dit taalonderwijs, het taalaanbod en taalgebruik in de niet-taalkvakken.

Taalbeleid betekent vanuit deze optiek dus veel meer dan bijvoorbeeld het aanschaffen van een NT2-methode of het verzorgen van OALT. Bij integraal taalbeleid op schoolniveau gaat het om de inhoudelijke samenhang en afstemming tussen de taalkvakken onderling en tussen de taalkvakken en de niet-taalkvakken (zaakvakken). In een taalbeleidsplan moeten, met andere woorden, de elementen 'onderwijs van taal' (NT1, NT2, OALT, alsmede, waar relevant, Engels en Fries), 'onderwijs in taal' (zoals bijvoorbeeld het Nederlands als instructietaal/schooltaal in de zaakvakken en de taalkvakken) en de relatie daartussen centraal staan.

Instrumenten Taalbeleid

Voordat een school een taalbeleidsplan kan gaan uitwerken en uiteindelijk vaststellen, moet eerst de beginsituatie in kaart worden gebracht. Dit houdt in dat geïnventariseerd wordt wat de school precies doet om leerlingen in talig opzicht te begeleiden, wat het resultaat is van deze inspanningen en welke ideeën en motivaties er in het team leven over veranderingen en vernieuwingen. Het gaat immers om de ontwikkeling van een geïntegreerd taalbeleid voor de hele school en niet om het vinden van *ad hoc* oplossingen voor specifieke (deel)problemen. Voor dit doel kan gebruik worden gemaakt van taalbeleidsinstrumenten die de afgelopen jaren op de markt zijn gekomen. In het kader van het 'Christoffelproject' is een viertal instrumenten bekeken, die door *individuele* scholen (al dan niet met begeleiding) kunnen worden

gehanteerd (het projectgebonden instrumentarium van het genoemde 'Deltaplan Taalbeleid Primair Onderwijs' bleef daarom buiten beschouwing). De vier bestudeerde instrumenten waren de volgende:

- Het *Meta-instrument*, ontwikkeld door het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO) (Litjens 1993);
- Het *Haags Instrument Taalbeleid*, ontwikkeld door het Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding (HCO) (Prins 1997);
- Het *Instrument Taalbeleid Schoolbegeleiders*, ontwikkeld door de SLO in samenwerking met de Schoolbegeleidingsdienst Arnhem (Van Wessel & Beernink 1997);
- Het *Meerjarenplan Taal*, ontwikkeld door het Amsterdams Advies- en BegeleidingsCentrum (ABC 1994-1995).

Deze instrumenten hebben allemaal tot doel de taal(beleids)situatie op een basisschool in kaart te brengen, maar verschillen onder meer in functie, aanpak en structuur. Wanneer een team besloten heeft werk te gaan maken van taalbeleid, is het niet eenvoudig het instrument te kiezen dat het beste past bij de schoolsituatie en bij de hoeveelheid tijd die men kan of wil investeren. Om die keuze te kunnen maken is het noodzakelijk van tevoren onder meer vast te stellen:

- Welk doel men wil bereiken met een taalbeleid op schoolniveau;
- Hoe de schoolpopulatie is samengesteld;
- Wat de visies van het schoolteam en andere betrokkenen zijn;
- Wie bij het ontwikkelen van een taalbeleid op school betrokken (zullen) zijn.

Aan de hand van dergelijke gegevens kan worden nagegaan welk instrument het beste aansluit bij de schoolsituatie en in organisatorisch-praktisch opzicht het meest bruikbaar is. Om te voorkomen dat er bij dat keuzeproces te veel tijd verloren zou gaan met het vergelijken van de diverse instrumenten werd in het kader van het 'Christoffelproject' een *checklist* voor de vier genoemde instrumenten ontwikkeld. Aan de hand daarvan kon de teamdiscussie over de instrumentkeuze meer gericht op gang worden gebracht en konden eerste beslissingen worden genomen. Vanwege tijdgebrek was het onmogelijk om alle teamleden alle instrumenten te laten bestude-

ren. Deze aanpak bleek een goede manier te zijn om tot een definitieve instrumentkeuze te komen. Een compacte versie van de gebruikte *checklist* wordt weergegeven in afbeelding 1.

Instrumentkeuze

Allereerst was het natuurlijk van belang dat het instrument qua visie zou aansluiten bij de door de Christoffelschool gekozen taalbeleidsdefinitie. Bij het *Instrument Taalbeleid Schoolbegeleiders* bleek dit niet het geval te zijn. Het onderdeel 'Nederlands in de niet-taalkvakken' wordt daarin namelijk buiten beschouwing gelaten. Bovendien staat de samenhang tussen NT1, NT2 en OET/OALT niet centraal. Er bleven dus nog drie instrumenten over. Vervolgens bleek dat het *Meta-instrument* nogal verouderd is. Het dateert van 1993 en is daarna niet meer aangepast aan relevante veranderingen (NT1/NT2-integratie, OALT etcetera) in het (taal)onderwijs. Bovendien is het instrument dermate gedetailleerd en tijdsconsumptief, dat gebruik ervan – vanwege de drukke werkzaamheden van het team en het beperkte tijdsbestek van het afstudeerproject – onmogelijk zou zijn. Uiteindelijk moest de meest principiële keuze gemaakt worden tussen het *Haags Instrument Taalbeleid (HIT)* en het *Meerjarenplan Taal*. Hierbij is nogmaals de *checklist* instrumenten taalbeleid gehanteerd, in combinatie met uitgebreide bestudering van de twee instrumenten zelf. Aan de hand van de verschillende criteria zijn de voor- en nadelen van beide instrumenten tegen de achtergrond van de schoolcontext zorgvuldig tegen elkaar afgewogen. Vooral vanwege de betere aansluiting bij de schoolsituatie, de centrale aandacht voor de samenhang tussen NT1, NT2 en OET/OALT en het niet beschikbaar zijn van een schoolbegeleider werd uiteindelijk het *HIT* gekozen. Bovendien leek dit instrument het meest praktisch in gebruik en waren de leraren van oordeel dat de te investeren energie en tijd beter te overzien waren dan bij het *Meerjarenplan Taal*. Nadeel van het *HIT* is dat het geen onderdeel 'Schoolprofiel' bevat. Voor de ontwikkeling van taalbeleid is het immers van groot belang om over een duidelijke beschrijving van de beginsituatie op school te beschikken. Daarom

Criteria	Meta-instrument	Haags Instrument Taalbeleid	Instrument Taalbeleid Schoolbegeleiders	Meerjarenplan Taal
Doel Functies instrument	Achterwaarts evaluatief Beginsituatie-bepalend	Schoolgericht Beleidsgericht Ondersteuningsgericht	Inventarisatie Analyse en diagnose Sterkte- en zwakteanalyse Aanbevelingen	Beginsituatie bepalend Evaluatief (Het Meta-Instrument ligt hieraan ten grondslag)
Voor wie?	Schoolbegeleiders/ Schoolleiders	Schoolbegeleiders/ schoolleiders en schoolteams	Schoolbegeleiders	Schoolbegeleiders/schoolleiders en gedeeltelijk voor directie en team
Schoolsituatie Percentage meertalige leerlingen?	Niet voor scholen met alleen eentalige leerlingen, voor meertalige scholen	20% of meer meertalige leerlingen of verwachting toename	Voor scholen met een beperkt aantal meertalige leerlingen (<15%)	Voor meertalige scholen
Jaar van uitgave	1993, niet aangepast aan de huidige situatie	1997	1997	1994/1995, blijft in ontwikkeling
Tijdsinvestering	Enorm tijdspad, zeer specifiek en gedetailleerd	Beperkt tijdspad, praktisch	Afname kost veel tijd, zeer omvangrijk, eventueel keuzemogelijkheid uit katernen	Enorm tijdspad, eventueel een zeer compacte variant van dit instrument beschikbaar
Structuur Onderdelen	Schoolprofiel ICO Taalbeleid Prioriteit	Taal als doel/onderwijs van taal Taal als middel/onderwijs in taal Klassen- en schoolklimaat	Innovatieve capaciteit Algemeen Mondeling taalonderwijs Leesonderwijs Schrijfonderwijs Taalbeschouwing/woordenschat NT2 en OET/OALT	Schoolprofiel ICO Taalbeleid Leerkrachtenvragenlijsten Draaiboek
NT1?	Ja	Ja	Ja	Ja
NT2?	Ja	Ja	Ja, beperkt	Ja
OET/OALT?	Ja	Ja	Ja, beperkt	Ja
Nederlands in de niet-taalvakken?	Ja	Ja	Nee	Ja
Samenhang NT1, NT2, OET/OALT?	Ja	Ja, staat centraal	Nee	Ja
ICO?	Ja, apart deel	Ja	Nee	Ja, apart deel
Spreeken, Luisteren, Schrijven, Lezen?	Ja, beperkt, sluit niet aan bij de kerndoelen	Ja	Ja, zeer uitvoerig	Ja, reflecteren n.a.v. kerndoelen
Vragenlijsten voor team en/of directie	Ja, zeer omvangrijk	Ja, beperkt	Ja, zeer uitgebreid	Ja
Profiel van de school	Ja, zeer uitgebreid: school als organisatie, context van de school, school als onderwijsinstelling	Nee	Nee	Ja
Eventueel scholing team	Nee	Ja, vergroting deskundigheid	Nee, wel adviezen kwaliteitsverbetering	Ja

Afbeelding 1: Checklist vier instrumenten taalbeleid.

werd besloten om met behulp van het onderdeel 'Een profiel van de school' uit het *Meta-instrument* deze gegevens aanvullend te verzamelen.

Het is onmogelijk om hier het onderzoek en de resultaten ervan volledig te rapporteren. In het doorlopen onderzoeksproces kunnen evenwel drie stappen worden onderscheiden die voor iedere school relevant zijn om tot keuzes en aanbevelingen voor toekomstig taalbeleid te kunnen komen. Deze stappen komen hieronder aan de orde, telkens geïllustreerd met enkele voorbeelden van de wijze waarop het onderzoek op de Christoffelschool werd uitgevoerd en enkele centrale resultaten.

Stap 1: Beginsituatie

Zoals opgemerkt, werd voor de beschrijving van de schoolsituatie op de Christoffelschool gebruik gemaakt van de tot het *Meta-instrument* behorende vragenlijst 'Schoolprofiel'. Daarin komen onder andere vragen aan bod over het toekomstperspectief van de school, de relatie met de peuterspeelzaal en de percentages van de diverse categorieën leerlingen in de afgelopen vijf jaar. De antwoorden zijn verkregen via gesprekken met de directie, raadpleging van de schooladministratie en bestudering van schooldocumenten als het schoolplan en het leerlingvolgstelsysteem. Het betreft hier dus het bijeenbrengen van informatie die weliswaar al in een of andere vorm (verspreid) aanwezig is, maar waarvan een zo compleet mogelijke beschrijving uiterst relevant is voor het ontwikkelen van taalbeleid. Bovendien wordt op deze manier de informatie voor het hele team toegankelijk.

Uit het schoolprofiel van de Christoffelschool bleek bijvoorbeeld dat het totaal aantal leerlingen in de afgelopen vijf jaar met 16,4 procent is gestegen en dat het ernaar uitziet dat de leerlinginstroom de komende jaren zal blijven toenemen. Het toekomstperspectief is dus gunstig. De leerlingpopulatie is echter wel duidelijk veranderd. Het aantal autochtone leerlingen is namelijk met 9,1 procent gestegen, terwijl het aantal leerlingen uit allochtone minderheidsgroepen met 49 procent is gegroeid. De school heeft dus in vrij korte tijd te maken gekregen met een duidelijke

toename van vooral de laatste categorie leerlingen en het is te verwachten dat deze ontwikkeling zich ook de komende jaren zal voortzetten.

Uit het schoolprofiel kwam tevens naar voren dat de allochtone leerlingen over het algemeen achterblijven bij hun autochtone leeftijdgenoten. Zowel op de taalvakken als op de niet-taalvakken scoren ze lager. Als gevolg daarvan blijken ze over het algemeen ook naar de 'lagere' schooltypen van het voortgezet onderwijs door te stromen.

Verder werd duidelijk dat de interactie tussen de school en de nabije peuterspeelzaal minimaal is en dat kinderen uit achterstandsgroepen nauwelijks deelnemen aan voor- en buitenschoolse stimuleringsprogramma's. Slechts éénmaal per jaar is er een gesprek tussen de school en de peuterspeelzaal. Er wordt dan vrijwel alleen informatie verstrekt over de kinderen die vanuit de peuterspeelzaal naar 'Christoffel' zullen gaan. Aangezien interactie en samenwerking tussen voorschoolse voorzieningen en de onderbouw van de basisschool van essentieel belang is voor een goede start en een adequate begeleiding van leerlingen op school, is één jaarlijks gesprek met de peuterspeelzaal absoluut onvoldoende. Bij geregeld overleg kunnen beide instanties bijvoorbeeld afspraken maken over gezamenlijke benadering en werving van kinderen, over het onderhouden van contacten met ouders, over doorgaande lijnen in de programmering, over terugkoppeling van resultaten en andere relevante gegevens, over onderlinge werkbezoeken en uitwisseling van leraren/leidsters over en weer en over continuïteit in de begeleiding van kinderen rond de overgang naar de basisschool.

Tevens bleek dat op de Christoffelschool weliswaar gedurende enkele uren per week NT2-onderwijs wordt gegeven, maar ook dat lang niet alle allochtone leerlingen met een onvoldoende beheersing van het Nederlands aan die lessen deelnemen. NT2 is ook niet als apart aandachtsgebied uitgewerkt in het schoolplan en er zijn ook geen doelstellingen en uitgangspunten voor geformuleerd. Afspraken hierover worden vooral in de wandelingen gemaakt.

Stap 2: Motivatie/betrokkenheid

Voor het opstarten van elke onderwijsvernieuwing en dus ook van integraal taalbeleid is het noodzakelijk dat allereerst een schoolteam een bepaald probleem onderkent, ervaart en aanvaardt. Pas dan kan de noodzaak worden ingezien om er wat aan te gaan doen. Elk veranderingsproces op een school vindt zijn energie in de betrokkenheid van het team (Prins 1998).

Om de motivatie en de noodzaak tot taalbeleid bij het team van de Christoffelschool te peilen is gebruik gemaakt van de vragenlijst 'Noodzaak tot taalbeleid', die onderdeel uitmaakt van het *HIT*. Deze lijst is een goed hulpmiddel om een globale inventarisatie van de knelpunten en een beoordeling van de actuele situatie op school op te stellen. De vragenlijst bestaat uit zestien stellingen, die gericht zijn op het taalonderwijs aan zowel eentalige als meertalige leerlingen. De stellingen hebben zowel betrekking op de leerlingen als op de leerkrachten en het curriculum. Een van de stellingen betreffende het curriculum luidt bijvoorbeeld 'Er is een goede afstemming tussen het onderwijs in de eigen taal en het onderwijs Nederlands'. Per stelling kunnen de bevroegde leraren aangeven of ze het ermee 'eens' of 'oneens' zijn of er 'geen mening' over hebben.

Uit de antwoorden kwam als algemeen beeld naar voren dat het team van de Christoffelschool inziet dat het taalonderwijs in brede zin, en met name het onderwijs *van en in* het Nederlands, nog in onvoldoende mate is toegesneden op de veranderde schoolpopulatie. De leraren gaven daarbij tevens aan dat ze onvoldoende geschoold zijn en over te weinig toegespitste materialen beschikken om de taalproblemen van allochtone (en autochtone) meertalige leerlingen voldoende adequaat te kunnen aanpakken.

Stap 3: Gewenste richting

Wanneer een lerarenteam een bepaald probleemveld onderkent en de noodzaak van taalbeleid inziet om tot een oplossing van de gesignaleerde knelpunten te kunnen komen, kan men ertoe overgaan de richting van het toekomstige taalbeleid vast te stellen. Het

team moet dan vervolgens systematisch nagaan welke onderdelen van het (taal)onderwijs voor meertalige leerlingen verbeterd zouden moeten worden en aan welke veranderingen, op welke wijze, volgens welk tijdpad en door welke personen planmatig gewerkt dient te worden.

Aan de hand van de antwoorden op de vragen (stellingen) zoals die op tien terreinen van taalbeleid zijn opgenomen in het *Instrument Algemeen Taalbeleid* van het *HIT*, kon op de Christoffelschool de door het team gewenste richting van het toekomstige taalbeleid vastgesteld worden. In het *HIT* wordt per taalbeleidsterrein een aantal (taalonderwijs)-kenmerken bevroegd, dat van belang is voor onderwijs aan zowel eentalige als meertalige leerlingen. Een kenmerk van het terrein 'Programma's en methoden' is bijvoorbeeld de stelling 'De NT1- en NT2-programma's zijn met elkaar geïntegreerd'. Alle kenmerken die in het *HIT* per taalbeleidsterrein aan de orde komen, zijn in de vorm van dergelijke stellingen aan de teamleden voorgelegd. Af en toe zijn enkele kenmerken enigszins aan de schoolsituatie aangepast of verduidelijkt. In totaal bevat de voorgelegde stellingenlijst tweeënvijftig kenmerken. Aan de hand van antwoorden kon systematisch worden nagegaan welke kenmerken van taalbeleid de tweeëntwintig leerkrachten van de Christoffelschool van belang achten, welke reeds gerealiseerd zijn, voor welke kenmerken het team zich wil inzetten en op welke termijn dat naar hun oordeel dient te gebeuren. Alle kenmerken zijn in het analyseproces afzonderlijk en in samenhang uitgewerkt. De reacties van de teamleden op het bovengenoemd kenmerk over de integratie van NT1 en NT2-programma's laten bijvoorbeeld duidelijk zien dat van een dergelijke integratie geen sprake is. Wanneer men een integraal taalbeleidsplan wil nastreven, is die integratie uiteraard van eminent belang. Alle leerkrachten onderschrijven dit belang ook met grote stelligheid en vinden dat die integratie op zo kort mogelijke termijn gerealiseerd moet worden. Meer dan de helft van het team wil zich hiervoor ook daadwerkelijk inzetten, wat overigens niet geldt voor het OALT, waar eigenlijk niemand anders dan de OALT-docent energie in wil steken.

Na het door de onderzoekers en het schoolteam doorlopen onderzoeksproces werd op basis van de resultaten aan het slot van het 'Christoffelproject' een aanzienlijk aantal conclusies en aanbevelingen voor toekomstig taalbeleid geformuleerd. Deze worden in het volgende in verkorte vorm weergegeven.

Conclusies en aanbevelingen

Zoals reeds vermeld, vinden de meeste leerkrachten van de Christoffelschool dat ze te weinig geïnformeerd zijn over nieuwe ontwikkelingen en leermiddelen ten behoeve van het taalonderwijs in het algemeen en het verzorgen van (taal)onderwijs in meertalige klassen in het bijzonder. Het team zou zich dus moeten voorzien van bijscholing op deze gebieden en op het terrein van efficiënte implementatie van taalbeleid. Dat kan bijvoorbeeld via het volgen van cursussen van landelijke pedagogische centra of de lokale schoolbegeleidingsdienst. De school kan ook zelf interne studiedagen organiseren en daar ter zake deskundigen voor uitnodigen. Voor bepaalde vragen en informatie over lesmateriaal zou men bijvoorbeeld terecht kunnen bij het 'Informatiecentrum Taal' van de KPC-Groep in Den Bosch.

De leerkrachten zijn van oordeel dat ze over onvoldoende leermiddelen/materialen beschikken om adequaat te kunnen omgaan met de taalproblemen van zowel de minder taalvaardige Nederlandstalige als de allochtone meertalige leerlingen. Ook twijfelt het team eraan of de beschikbare extra faciliteiten voor allochtone kinderen op school wel optimaal voor die doelgroep worden ingezet. Het is aan te bevelen om, indien dit nog niet gebeurt, een gedeelte van die extra middelen in te zetten voor het aanschaffen van nieuwe leermiddelen, waarmee beter kan worden ingespeeld op de taalleerbehoefte van meertalige leerlingen. Teunissen (1997, p. 30) geeft een overzicht van de belangrijkste NT2-materialen, ingedeeld naar basisprogramma's en aanvullend materiaal. Met deze (of andere) materialen is het in principe mogelijk een volledige NT2-leerlijn voor de basisschool op te zetten. Op de Christoffelschool wordt een paar uur per week voor slechts een gedeelte van de meertalige leerlingenpopulatie NT2-onderwijs

verzorgd. Het verdient aanbeveling om alle meertalige leerlingen die het Nederlands in onvoldoende mate beheersen een systematisch en goed gestructureerd programma Nederlands aan te bieden. Dit dient te gebeuren langs een duidelijke leerlijn met haalbare en meetbare doelen. Daarnaast zou NT2 een vaste plaats moeten krijgen in het schoolcurriculum en beschreven moeten worden in het schoolplan. Pas dan wordt het op zijn juiste waarde geschat (dit geldt overigens ook voor het OALT). In het specifieke geval van de Christoffelschool lijkt het verstandig om het NT2-onderwijs vooralsnog gericht aan te pakken via NT2-leerkrachten. Dit zou moeten gebeuren in qua taalvaardigheid Nederlands homogene groepjes, gebruik makend van de basisformatie vanuit de leerlingweging.

Gebleken is dat de beginsituatie van meertalige leerlingen wat betreft NT2-niveau op de Christoffelschool niet getoetst wordt. Dit is echter wel van belang. Het schoolteam zou criteria moeten ontwikkelen waarmee kan worden vastgesteld welke kinderen een 'taalachterstand' hebben en in aanmerking komen voor een behandelingsplan. Zo kan begeleiding 'op maat' geboden worden en kan een leerling in de meest passende groep geplaatst worden. Voor dit doel kan de school bijvoorbeeld gebruik maken van de Taaltoets Allochtone Kinderen (TAK) voor de onder- en bovenbouw (Verhoeven & Vermeer 1986 en 1993).

Zoals vermeld, zijn de leraren van de Christoffelschool van mening dat het NT1, NT2 en OALT nog verre van geïntegreerd aan bod komen. In taalbeleidsmatige zin wordt het ter verbetering van schoolresultaten van leerlingen van groot belang geacht dat er zowel een inhoudelijke samenhang is tussen de taalvakken onderling als tussen deze vakken en de talige elementen van het onderwijs in de niet-taalvakken. Zowel binnen het taalonderwijs als binnen bijvoorbeeld de zaakvakken speelt het Nederlands als instructietaal/schooltaal een zeer cruciale rol. De mondelinge uitleg van de leerkracht, de schriftelijk aangeboden informatie, de taal van de proefwerken en de huiswerkopdrachten zijn voor allochtone meertalige leerlingen vanwege hun geringere beheersing van het Nederlands echter in veel gevallen moeilijk te

begrijpen. Zo kan het bijvoorbeeld voor een kind dat het Nederlands nog onvoldoende beheerst heel lastig zijn om de kern uit een les over *wien* en *sloten* te halen als *wei* begrepen wordt als *wij* en *sloten* als de verleden tijd van *sluiten* geïnterpreteerd wordt. Het taalgebruik van de leraar in de klas moet in voldoende mate aansluiten bij de taalontwikkeling van alle leerlingen en het taalniveau van teksten, schriftelijke opdrachten en proefwerken moet zorgvuldig en niet te snel worden opgebouwd. Door bijvoorbeeld bij correctie en nabespreking van zaakvakproefwerken ook de talige kant ervan te behandelen en deze eventueel apart te becijferen, wordt taal deel van de vakles (Wijnhoven 1997). In Teunissen (1997) worden nog enkele verdere suggesties gedaan om het onderwijs in het Nederlands als instructietaal te verbeteren. De relevantie van de aan de Christoffelschool uitgebrachte aanbeveling om op korte termijn werk te gaan maken van een zorgvuldige afstemming tussen de onderdelen van het onderwijs *van* taal en tussen het onderwijs *van* taal en het onderwijs *in* taal wordt ook ondersteund door het gegeven dat de leerkrachten expliciet aangeven dat allochtone meertalige leerlingen over het algemeen rekenen en wereldoriëntatie niet goed kunnen volgen. Vandaar dat het aanbeveling verdient om de benodigde taalvaardigheidselementen die in de niet-taalvakken aan bod komen vooraf aan de orde te laten komen in lessen Nederlandse taal. Het is in dat kader zinvol wanneer het team specifieke reken- en zaakvakbegrippen inventariseert en deze een plaats geeft in het taalprogramma. Indien nodig, kunnen kinderen in afzonderlijke lessen (bijvoorbeeld de extra NT2-lessen) worden voorbereid op de rekentaal en andere vaktaal die hen te wachten staat.

Er zijn, ten slotte, ook enkele aanbevelingen aan de Christoffelschool gedaan met betrekking tot de inzet ten behoeve van activiteiten gericht op meer integrale onderwijsachterstandsbestrijding. Zo is het voor een voorspoedige schoolstart en de verbetering van de schoolresultaten van leerlingen uit achterstandsgroepen van groot belang dat een school samenwerkt met voor- en buitenschoolse stimulerings- en ontwikkelingsactiviteiten in de gemeente of de wijk. Wanneer onderwijs,

welzijnsinstellingen en bibliotheken samenwerken aan ontwikkelingsstimulering (waartoe uiteraard ook stimulering van taalontwikkeling behoort), kan er een bredere en doorgaande lijn in de bestrijding van (vroeg) onderwijsachterstanden tot stand komen en kan het effect van afzonderlijke activiteiten worden vergroot. Voor allochtone leerlingen kan deelname aan samenwerkingsprogramma's tussen peuteropvang en basisschool (zoals 'Kaleidoscoop' en 'Piramide') en aan gezinsprogramma's als 'Opstapje', 'Opstap-Opnieuw' of 'Boekenpret' bijdragen aan een betere start op school. In dergelijke programma's komen immers talig-cognitieve ontwikkelingsdomeinen en vaardigheden aan bod die kinderen nodig hebben of die bij hen bekend verondersteld worden in groep 1 en 2. De wijze van samenwerking met en inhoudelijke aansluiting bij voor- en buitenschoolse programma's behoort een van de onderdelen te zijn die beschreven worden in een taalbeleidsplan. Zoals eerder opgemerkt, kon van een dergelijke samenwerking op de Christoffelschool nauwelijks sprake zijn. De aanbeveling om de samenwerking met de nabije peuterspeelzaal op inhoudelijk niveau uit te werken en te intensiveren lag natuurlijk voor de hand. Wat de andere genoemde mogelijkheden betreft zou de school onder het motto 'Wie niet waagt, die niet wint!' veel actiever moeten worden in het in samenwerking met het welzijns- en bibliotheekwerk opstellen van aanvragen voor ontwikkelingsprojecten in de buurt. Via bestaande en nieuwe netwerken kan daarbij begeleiding worden verkregen. Deskundige begeleiding (mogelijk vanuit de schoolbegeleidingsdienst) is wellicht toch al noodzakelijk bij het ontwikkelen, implementeren en evalueren van het definitieve taalbeleidsplan.

Christoffel aan de slag!

De resultaten en aanbevelingen van het onderzoek waren voor de Christoffelschool aanleiding om aan de slag te gaan met het ontwikkelen van schoolgebonden taalbeleid. Een voorbereidingsgroep bestaande uit de directie, enkele leraren en de onderzoekster (tevens ook behorend tot het team) heeft na uitvoerige discussie een besluit genomen over de

vraag welke van de aanbevelingen de hoogste prioriteit hebben. Het was immers onmogelijk alle aanbevelingen tegelijk ter hand te nemen; de mislukking ligt dan meteen al op de loer. Prins (1998) merkt terecht op dat het bij taalbeleid op school van groot belang is dat er gewerkt wordt vanuit een duidelijk plan met concrete doelen, die voor de betrokken leraren de moeite waard zijn en in een relatief korte periode haalbaar zijn. Basisschool 'Christoffel' heeft vooralsnog voor de volgende prioriteiten gekozen:

- Uitbreiding van het huidige aantal uren NT2 onderwijs;
- Betere aansluiting van NT2-onderwijs en OALT, waar mogelijk en wenselijk in samenhang met het NT1-onderwijs, te beginnen in de onderbouw (deze keuze kwam tot stand na uitvoerige discussie en het verstrekken van informatie over het belang hiervan, onder andere via een aan dit onderwerp gewijde studiemiddag);
- Beschrijving/diagnostisering van het taalvaardigheidsniveau Nederlands van meertalige leerlingen bij binnenkomst op school (bepaling beginsituatie);
- Onderzoeken van de mogelijkheid tot deelname leerlingen uit achterstandsgroepen aan gezinsstimuleringsprogramma's, met name 'Opstap-Opnieuw', en het indienen van een aanvraag hiervoor, wanneer deelname hieraan voor de school relevant blijkt te zijn.

De Christoffelschool heeft inmiddels de eerste stappen gezet. De directie heeft de NT2 leerkracht voor de volle werktijd in dienst genomen, zodat er een volledig dekkend NT2-aanbod is ontstaan. Verder werkt de NT2-leerkracht samen met de OALT-leerkracht, de directie, de Interne Leerling Coördinator en enkele groepsleerkrachten aan plannen ter realisering van de overige prioriteiten. Zo is er informatie verzameld over het buitenschoolse gezinsprogramma 'Opstap-Opnieuw' en is er overleg gevoerd met een van de lokale programmacoördinatoren. Ook is een bezoek gebracht aan het 'Informatiecentrum Taal' in Den Bosch waar onder meer NT2-methoden en toetsmateriaal zijn bekeken. Met betrekking tot lesmateriaal voor taalondersteuning blijkt het trouwens niet eenvoudig te zijn geschikte leermiddelen te

vinden die perspectief bieden op een goede integratie van NT2 en OALT. De Christoffelschool heeft de TAK-toetsen (Verhoeven & Vermeer 1986 en 1993) voor de onder- en bovenbouw aangeschaft. Daarmee worden de meertalige allochtone leerlingen bij binnenkomst op hun taalvaardigheidsniveau Nederlands getoetst en verderop gevolgd, zodat duidelijk wordt op welk niveau een kind zich bevindt en op welke onderdelen specifieke ondersteuning nodig is.

Basisschool Christoffel heeft de 'taalbeleidshandschoen' duidelijk opgepakt. Inmiddels heeft er ook een studiemiddag plaats gevonden over NT2 in het kader van taalbeleid, waarbij duidelijk is geworden in welk stadium men zich op dit moment bevindt en welke vervolgstappen in dat opzicht noodzakelijk zijn. Over enige tijd zullen we daar in een vervolgartikel nader op ingaan.

Literatuur

- ABC, *Meerjarenplan taal. Schooldiagnose-instrument taalbeleid*. Amsterdam, Amsterdam Advies- en BegeleidingsCentrum, 1994-1995.
- Kemmeren, M., *Taalbeleid op school. Basisschool 'De Zonnebloem' onder de loep*. Tilburg, doctoraalscriptie Faculteit Letteren KUB, 1998.
- Litjens, P., *Meertaligheid en taalbeleid 1. Meer over meertaligheid. Contouren van een taalbeleid op een school. Meertaligheid en taalbeleid 2. Het META-instrument. Instrument om een taalbeleid op een school te evalueren en te ontwikkelen*. Enschede, SLO, 1993.
- Prins, P., *Haags Instrument Taalbeleid. Brochure 'Aan de slag met taalbeleid op meertalige scholen & Instrument algemeen taalbeleid'*. Den Haag, Haags Centrum voor Onderwijsbegeleiding, 1997.
- Prins, P., 'Taalbeleid dat zie je! Werken aan taalonderwijs op meertalige basisscholen' in: *Moer*, nr. 3, 1998, blz. 100-107.
- Stijnen, P. & T. Vallen, 'Nederlands als tweede taal in het onderwijs: ontwikkelingen in doelgroep(bepaling), beleid, onderzoek en visies' in: *Pedagogische Studiën*, nr.6, 1998, blz. 241-263.
- Tesser, P., J. Merens, & C. Van Praag, *Rapportage Minderheden 1999*. Rijswijk, SCP, 1999.
- Teunissen, F., *Taalbeleid concreet. Nederlands als tweede taal en onderwijs in allochtone talen op*

Robbert Roosenboom: Literatuuronderwijs bij benadering

- multi-etnische scholen. Den Bosch, Projectgroep NT2/KPC Groep, 1997.
- Verhoeven, L., A. Vermeer, & C. van de Guchte, *Taaltoets Allochtone kinderen (onderbouw)*, Tilburg, Zwijssen, 1986.
- Verhoeven, L. & A. Vermeer, *Taaltoets Allochtone kinderen (bovenbouw)*, Zwijssen, Tilburg, 1993.
- Wessel, H. van & R. Beernink, *Instrument taalbeleid voor schoolbegeleiders. Handleiding Primair Onderwijs*. Enschede, SLO, 1997.
- Westerbeek, K. & P. Wolfram, m.m.v. W. van der Horst, *Deltaplan en het tij. 7 jaar taalbeleid in Rotterdam. Deltaplan Taalbeleid Primair Onderwijs 1992-1999*. Rotterdam, Het Projectbureau/Centrum Educatieve Dienstverlening, 1999.
- Wijnhoven, L., *Van struikelblok naar springplank. Over het belang van een schoolbrede benadering van taalbeleid en Nederlands als tweede taal*. Den Haag, Ministerie van OC&W, 1997.

Tanja Janssen, *Literatuuronderwijs bij benadering; een empirisch onderzoek naar de vormgeving en opbrengsten van het literatuuronderwijs Nederlands in de bovenbouw havo en vwo*. Z.p., z.j. Diss. Utrecht.

Mijn nieuwsgierigheid naar het proefschrift van Tanja Janssen was gewekt toen ik ten tijde van haar promotie las wat een dagblad in de wekelijkse onderwijsbijlage over haar onderzoek rapporteerde. Voer voor de pers was vooral de constatering die je uit het onderzoek zou kunnen afleiden, dat er niet een bepaalde vorm van literatuuronderwijs is aan te wijzen, waarmee een grotere waardering voor literatuur en literatuuronderwijs te bereiken is dan met andere vormen. De mythevorming en de verguizing die verschillende literatuurdidactieken nog wel eens ten deel vallen, zouden niet voor rekening komen van deze didactieken. Hoe dit ook zij, de studie van Tanja Janssen breekt wel met enkele clichés over literatuuronderwijs.

Praktijk en opbrengsten

In hoofdstuk 1 leidt Janssen haar onderzoek in en bespreekt zij de theorievorming die de laatste decennia op haar onderzoeksterrein heeft plaatsgevonden. Zij formuleert als doel van het onderzoek: 'een systematische beschrijving te geven van de feitelijke inhoud, vormgeving en opbrengsten van het literatuuronderwijs Nederlands' (p. 1). Bij de term 'literatuuronderwijs' merkt zij op dat de verschillen in definities hiervan terug te voeren zijn op enerzijds verschillen in lite-